

**Samenvatting van verkenning met
advies van bewoners en ondernemers**

Spiegelproject Overdiepse polder

Spiegelproject Overdiepse polder

Nevengeulen langs de Maas te duur

DEN HAAG – GS van Brabant wil het plan om twee nevengeulen te graven langs de Bergsche Maas opschorten. Het college denkt dat het verstandiger is om de rivier nog iets meer ruimte te geven bij de reeds geplande verruiming in de Overdiepse Polder. Voornaamste argument om af te zien van de geulen is dat ze te duur uitvallen: € 11,5 in plaats van € 4,5 miljoen. De provincie draagt 45%, Gelderland neemt eenzelfde deel voor zijn rekening en de waterschappen betalen 10%. GS vindt de kosten van de geulen niet opwegen tegen het doel ervan: compensatie van de minimale peilverhoging (niet meer dan 1,7 cm) die zou optreden als de nieuwe keersluis in het Heusdensch Kanaal wordt dichtgezet om hoogwater in de Afgedamde Maas te voorkomen. Er worden in samenspraak met de bewoners al plannen gemaakt om de Overdiepse Polder om te vormen in een soort uiterwaard. Het college wil nu uitzoeken of die ingrepen zich ook lenen om de 1,7 cm te compenseren.

than
doe
Ke
ke
de
ve
be
me
De d
steke
prod

V
Van
DE
R
hu
gi
st

De
gen
groo
pleit
van
men
van
de
V

Gebied dat in de afgelopen 100 jaar aan het winterbed is onttrokken.

Aanpak waterberging Overdiepse polder:
Een voorbeeld voor anderen

Opties waterberging
in Overdiepse polder
in discussie

Waterbeheer als ruimtelijke opgave

Ruimte voor veiligheid

Klimaatveranderingen en ruimtelijke ontwikkelingen in het stroomgebied van met name Maas en Rijn hebben in Nederland de afgelopen tien jaar voor ernstige wateroverlast gezorgd. Vanuit ons verleden zou verdere dijkversterking en dijkverhoging een voor de hand liggende oplossing zijn. We realiseren ons echter dat dit technische concept tegen grenzen aanloopt. Steeds sterkere dijken geven weliswaar een gevoel van veiligheid maar bieden geen duurzame bescherming tegen hoog water. Want als de prognoses van de klimaatveranderingen juist blijken, zullen de grote rivieren met steeds hogere pieken water aanvoeren. Het water zal bij elke nieuwe extreem hoog water situatie zelf de zwakste dijkvakken uitzoeken en als die doorbroken zijn ernst en omvang van de ramp niet te overzien. Een duurzame oplossing is een combinatie van technische (dijken, dammen, gemalen, et cetera) en ruimtelijke maatregelen. Ruimte voor water kan een afvoergolf afvlakken, waardoor dijken in tact blijven en het rivierwater ietwat vertraagd maar veilig naar zee kan worden afgevoerd.

Meervoudig ruimtegebruik

Ruimte voor water is in het dichtst bevolkte land van de Europese Unie eenvoudiger gezegd dan gedaan. Waar eeuwenlang land aan water is onttrokken voor landbouw en later ook voor wonen en werken (Nederland telt 455 polders) zal het uitzonderlijk zijn en blijven als datzelfde land weer aan water wordt teruggegeven. Elke vierkante meter land heeft minimaal één bestemming en ook die bestemming heeft ruimte nodig. De oplossing ligt in meervoudig ruimtegebruik. In dit geval gaat het om het combineren van (tijdelijke) water(berging) met bestaande of nieuwe ruimtelijke functies. Deze oplossing vergt weliswaar een offer van de bestaande functies maar biedt beslist ook kansen voor nieuwe functies. Water kan in een streek nieuw leven inblazen, ook op sociaal-cultureel gebied. Meerstad in Groningen is hiervan een goed voorbeeld. In algemene zin is water niet langer iets dat per definitie buiten de deur moet worden gehouden. Het kan juist kleur geven aan een woonomgeving. Voor de recreatie -een sector die in Nederland meer werkgelegenheid oplevert dan de totale zakelijke dienstverlening- is water het blauwe goud dat te verzilveren is.

1870

1910

2000

Spiegelprojecten om te leren door te doen

Spiegelprojecten

In een land dat zonder dijken en dammen regelmatig voor tweederde deel blank zou staan is het denken over water in korte tijd aanzienlijk veranderd. Met dijken en dammen alleen redden we het niet langer. Ruimte voor water betekent combineren van wonen en werken met water. Water is niet langer een vijand maar biedt vooral ook kansen. Evenmin is water nog uitsluitend een veiligheidsaangelegenheid van overheden maar is het een essentieel maatschappelijk deel van de openbare ruimte. Deze omslag in denken is nog maar amper, en dan nog maar op bescheiden schaal, in de praktijk gebracht. Ideeën voor meervoudig ruimtegebruik met water in een hoofdrol zijn er te over maar zij stuiten op uiteenlopende obstakels. Onderzoek van Habiforum (2002) heeft aangetoond dat overheden nog onvoldoende samenwerken en hun instrumentarium onvoldoende effectief inzetten. Overheden vragen bewoners en ondernemers van plangebieden nog al te vaak in te leveren zonder perspectieven te bieden. Ook financiering van integrale projecten – en daar praten we over – komt moeizaam van de grond, mede door het nog maar in de kinderschoenen staan van samenwerking tussen publieke, private en particuliere partijen.

Spiegelprojecten zijn gericht op het overbruggen van deze obstakels, op het realiseren van doorbraken in denken en doen en op het ombuigen van ogenschijnlijke bedreigingen naar kansen. Het gaat niet om dromen maar om het realiseren van voorlopers in de praktijk. Inherent hieraan spelen economische dragers een belangrijke rol. Bij spiegelprojecten gaat het per definitie om spannende combinaties van blauwe, groene en rode functies. Binnen spiegelprojecten participerende organisaties en personen gaan gezamenlijk voor het best denkbare resultaat, dat kan rekenen op enthousiasme of op zijn minst ruime acceptatie bij direct betrokkenen.

Overdiepse polder

Vanaf het moment dat de overheid kenbaar maakte het behoud van veiligheid vooral via ruimte voor water te willen realiseren, is de Overdiepse polder in beeld voor piekberging van tijdelijk overtollig water in de Bergsche Maas. Op basis hiervan hebben de bewoners van de polder het initiatief genomen voor een inrichtingsplan. Dit vanuit de gedachte dat een pro-actieve en constructieve medewerking de onzekerheid over de toekomst van de polder snel zou kunnen wegnemen. De noodzaak van ruimte voor water in de regio van de Bergsche Maas, de mogelijkheden van meervoudig ruimtegebruik, de constructieve opstelling van de bewoners en groen licht van de toenmalige staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat (Monique de Vries) hebben Habiforum en de Stuurgroep Benedenrivieren (in het kader van het programma 'Ruimte voor de Rivier') doen besluiten tot de start van het spiegelproject Overdiepse polder. Bewoners en ondernemers van de polder waren hoofdrolspelers tijdens de verkenning. Besluitvorming over wel of geen vervolg in de vorm van een planstudie is een zaak van de verantwoordelijke bestuurders.

Kentallen Overdiepse polder

Oppervlakte polder	• 550 ha
Oppervlakte uiterwaard	• 180 ha
Aantal inwoners	• 94
Aantal (bedrijfs)woningen	• 19
Bedrijvigheid	• 16 melkvee / akkerbouw bedrijven • 1 intensieve varkenshouderij • 1 jachthaven met 340 ligplaatsen. • 1 oefenterrein corps commando's
Ligging polder en uiterwaard	• 0,6 - 1,0 boven N.A.P.

Resultaten van de verkenning

Drie vragen

De fase van verkenning van een spiegelproject richt zich op drie belangrijke vragen. Het gaat om het moeten, het kunnen en het willen van een (majeure) verandering van het bestaande ruimtegebruik.

Moeten: gaat het om een probleem dat (op termijn) om een (onorthodoxe) ingreep vraagt?

Kunnen: zijn oplossingen mogelijk die tot maatschappelijke winst leiden?

Willen: zijn direct betrokken en verantwoordelijke partijen bereid mee te werken aan de realisatie?

Moeten

In het kader van de Wet op de waterkering worden eens in de vijf jaar voor primaire waterkeringen (dijken van belang voor de veiligheid) zogeheten toetspeilen bepaald. Een toetspeil is de waterstand waartegen de betreffende waterkering bestand moet zijn en is tevens de basis voor berekening van het maatgevend hoogwater (MHW). Bij de vaststelling van de hydraulische randvoorwaarden in 2001 is het toetspeil ter hoogte van de Overdiepse polder met maximaal 60 cm verhoogd ten opzichte van 1996. Deze relatief sterke verhoging is gebaseerd op nieuwe inzichten in wisselwerking tussen rivierafvoer en getijdewerking, sedimentatie van slib door verlaging van het zomerbed bovenstrooms meer aanvoer uit zijrivieren en een hogere maatgevende afvoer bij Borgharen (van 3650 naar 3800 m³/sec).

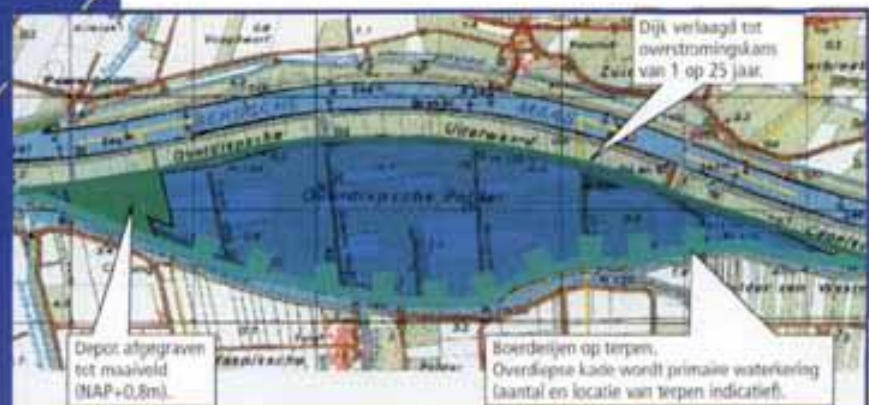
Voor de lange termijn moet rekening worden gehouden met hogere pieken in de afvoer door de grote rivieren en verdergaande stijging van de zeespiegel. Schattingen voor de lange termijn voor verhoging van de waterstand in de Bergsche Maas, ter hoogte van de Overdiepse polder, lopen van 50 cm op tot 150 cm. Het opvangen van het verschil van

60 cm tussen het toetspeil van 1996 en 2001 is de taakstelling van het programma 'Ruimte voor de Rivier' voor de korte termijn. Beleidsmatig maakt de Overdiepse polder deel uit van de zoekgebieden voor ruimte voor de grote rivieren. In het programma 'Ruimte voor de Rivier' wordt gezocht naar een uitgekende set van ingrepen, waarmee de veiligheid van het riviereengebied weer op het gewenste niveau wordt gebracht. Maatregelen voor de korte termijn moeten in 2015 gerealiseerd zijn. In eerste instantie is de aandacht gericht op mogelijke maatregelen in buitendijkse gebieden. Dijkversterking wordt als sluitstuk gezien. Inzet van de Overdiepse polder als tijdelijke ruimte voor water kan voor de Bergsche Maas op cruciale momenten een waterstandsraling opleveren van circa 30 cm.

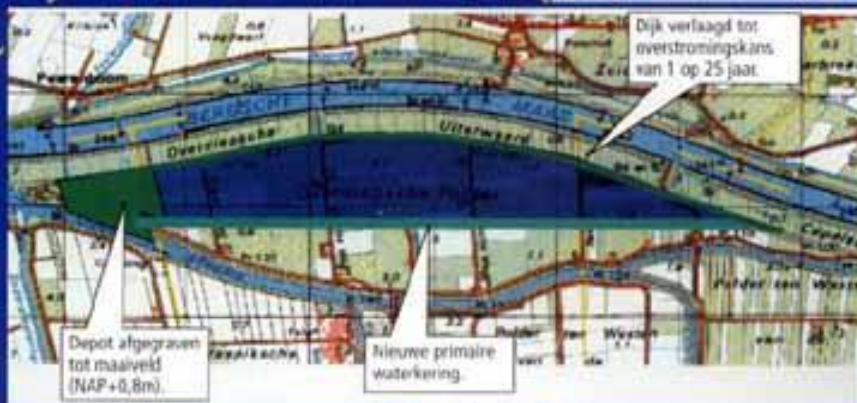
Kunnen

De **nul variant** gaat uit van dijkversterking en dijkverhoging waar nodig en laat de Overdiepse polder als ruimte voor de rivier ongemoeid. Een aanzienlijk deel van de dijken langs de Bergsche Maas heeft een forse hoogte, tot wel 200 cm boven het toetspeil van 2001. Deze overhoogte geldt echter niet voor het hele traject en is binnen het traject sterk verschillend. Vooral nog is niet duidelijk in welke mate voor deze dijken ook rekening moet worden gehouden met extra hoogte in verband met golfoverslag, zetting en inklinking. Verder is het nog niet duidelijk of deze dijken naast overhoogte ook voldoende oversterkte hebben. Voor een goede afweging is het voorts van belang de situatie bovenstrooms en benedenstrooms van de Overdiepse polder helder in beeld te brengen. Dijkverhoging langs de Bergsche Maas heeft uitsluitend lokale effecten. Deze variant past niet in het streven naar een op ruimtelijke leest geschoeid waterbeheer.

De **terpen variant** is een combinatie van technische en ruimtelijke ingrepen (zie kaartje). Het gaat om het verhogen van de regionale kering ten noorden van het Oude Maasje tot het niveau van een primaire waterkering (I). Het verplaatsen van woningen en bedrijven naar aan te leggen terpen langs de dijk (II). Het creëren van een overlaat of een in-uitlaatconstructie, waardoor de polder bij extreem hoog water met de rivier kan meestromen (III). Het afgraven van een voormalig gronddepot in de westpunt van de polder, waarvan het materiaal mogelijk te gebruiken is voor aanleg van de terpen (IV). En het aanpassen van de waterhuishoudkundige infrastructuur, waaronder het verplaatsen van het poldergemaal (V). De nieuwe inrichting wordt zodanig ontworpen dat de polder niet vaker dan eens per 25 jaar wordt gebruikt voor meestroming. Het effect van deze variant voor verlaging van de waterstand van de Bergsche Maas ligt in de orde van grootte van 30 cm.

In de **midden variant** (zie kaartje) wordt in de lengterichting midden in de polder een primaire waterkering aangelegd. Hierdoor kunnen woningen en bedrijven in het zuidelijk deel ongemeeld worden gelaten. Woningen en bedrijven in het noordelijke deel moeten verdwijnen en zo mogelijk worden verplaatst naar elders, buiten de polder. Het effect van deze variant voor verlaging van de waterstand van de Bergsche Maas is ongeveer 10 cm geringer dan dat van de terpen variant.

Willen

De verantwoordelijke overheden streven naar duurzame en betaalbare oplossingen voor de gevolgen van klimaatveranderingen. Voor het rivierengebied als geheel zal het in de praktijk gaan om een combinatie van technische en ruimtelijke oplossingen. In de op stapel staande Nota Ruimte wordt zeer waarschijnlijk gepleit voor combinaties van water met wonen, werken, recreatie en natuur. Ook zal aandacht worden gevraagd voor behoud van het open karakter van het rivierenlandschap, de beleevingswaarde ervan en ruimtelijke inpassing van belendende bebouwing. Vanuit agrarisch perspectief zal het accent worden gelegd op duurzame landbouw. In het Brabantse Streekplan 2002-2012 heeft de Overdiepse polder de functie 'grondgebonden veehouderij' gekregen en is de polder als zoekruimte voor waterberging aangewezen. Op zowel rijks- als provinciaal niveau wordt gepleit voor meervoudig ruimtegebruik, daar waar zich ook maar enigszins mogelijkheden voordoen. Uitgaande van het beleid en op basis van het 'moeten' en het 'kunnen', ligt het voor de hand dat overheden kiezen voor de terpen variant of de midden variant. Formeel ligt echter nog een lang traject voor ons voordat een keuze wordt gemaakt. Het lopende programma 'Ruimte voor de Rivier' leidt na

het opstellen van een milieu effect rapportage (MER) en een maatschappelijke kosten baten analyse (MKBA) tot een planologische kernbeslissing (PKB Ruimte voor de Rivier). Dit formele traject leidt op zijn vroegst in 2006 tot een besluit over de toekomst van de Overdiepse polder.

De bewoners en ondernemers van de Overdiepse polder willen met de overheden meewerken aan behoud van veiligheid van het rivierengebied. De bewoners en ondernemers zijn minder bevreesd voor af en toe water in de polder dan voor een jarenlang slepende besluitvorming over het wel of niet inzetten van hun polder voor veiligheid. De huidige onzekerheid is fnuikend voor het investeringsklimaat. Investerings blijven beperkt tot het hoogst noodzakelijke, financiering wordt bemoeilijkt door terughoudendheid van banken en bedrijfsbeëindiging (pensionering) is schier onmogelijk vanwege de schaduwwerking van het programma 'Ruimte voor de Rivier'. Schaduwwerking maakt ook uitplaatsing van bedrijven problematisch, wat op zijn beurt het beleid voor extensivering van de landbouw in de wielen rijdt. Het 'willen' van de bewoners en ondernemers is verbonden aan voorwaarden: de vermogenspositie van alle direct betrokkenen moet op peil blijven en de schade aan onroerende zaken alsook de inkomstenderving moeten worden vergoed. Niemand mag er op achteruit gaan. De belangrijkste voorwaarde is wel dat de keuze definitief is en dat daarmee 'het gezeur en de energievretende onzekerheid' over is. Nu al is duidelijk dat het geduld van bewoners en ondernemers eindig is en dat snelheid met plan- en besluitvorming is geboden om de constructieve medewerking vast te houden.

Overwegingen voor de toekomst

Perspectief van hoop en vrees

Voor bewoners en ondernemers van de Overdiepse polder zijn de varianten vanuit twee perspectieven te bezien. Het eerste perspectief is dat van hoop en vrees. Als uit berekeningen blijkt dat de overhoogte en -sterkte van de dijken langs de Bergsche Maas met bescheiden ingrepen waarschijnlijk voldoende zijn om zowel op korte als op lange termijn (2015 respectievelijk 2050) het water te kunnen keren, kan de nul variant als meest aantrekkelijk naar voren komen. Bewoners en ondernemers hebben dan de hoop dat, bijvoorbeeld als reactie op toekomstige wateroverlast, niet wederom de voor waterberging zo aantrekkelijke Overdiepse polder in beeld komt. Zekerheid daaromtrent krijgen zij allerminst. Als uit berekeningen blijkt dat de overhoogte en -sterkte voldoende zijn voor behoud van veiligheid op korte termijn en er wordt gekozen voor de nul variant, houden bewoners en ondernemers de vrees dat de polder na 2015 alsnog moet worden heringericht. De schaduwwerking van deze onzekerheid kan de financieel-economische en sociaal-culturele ontwikkelingen in de polder in een houdgreep nemen. Mochten overheden kiezen voor de nulvariant, en daarmee een duurzame oplossing voor zich uitschuiven, verwachten de bewoners van de overheden dat de Overdiepse polder voor eens en voor altijd van de kaart verdwijnt als optionele zoekruimte voor water.

Perspectief van ingreep en energie

Het tweede perspectief is dat van een ingreep en daarna mentale energie. Ook als toekomstige berekeningen uitwijzen dat de overhoogte en oversterkte van de dijken met bescheiden ingrepen waarschijnlijk voldoende zijn voor het keren van water op korte en lange termijn, kan thans beargumenteerd worden gekozen voor de terpen of de midden variant. Argumenten zijn dan dat een combinatie van technische en ruimtelijke maatregelen de meeste garantie geeft op veiligheid, dat het effect van een bij extreem hoog water meestromende Overdiepse polder zich ook bovenstrooms uitstrekt (ter hoogte van 's-Hertogenbosch nog 10 cm waterstandsverlaging), dat de kosteneffectiviteit van inzet van de Overdiepse polder relatief hoog is en dat bewoners en ondernemers van de polder eindelijk zekerheid krijgen over de toekomst van hun directe leefomgeving. Het gebied wordt dan ontdaan van het psychologische slot en bewoners en ondernemers krijgen weer energie en mogelijkheden om de vele nieuwe kansen te benutten.

Lakmoesproef voor een veilige delta

Bijkomend doch niet onbelangrijk argument is het opdoen van ervaringen met de Overdiepse polder als voorloper van vele andere, in de toekomst nog te nemen rivierverruimende maatregelen. Het gaat om ervaringen met de realiteitswaarde van hydrologische modelberekeningen, (on)mogelijkheden van het beschikbare instrumentarium, het omgaan met condities van direct betrokkenen, financiering van de operatie en het samenwerken tussen overheden onderling en tussen overheden en bewoners en ondernemers. Vanuit de veronderstelling dat van ervaringen kan worden geleerd is herinrichting van de polder te beschouwen als een evaluatie ex ante voor het programma 'Ruimte voor de Rivier'. Wellicht is het zelfs te beschouwen als de lakmoesproef ('the proof of the pudding') voor het op ruimtelijke leest geschoeide waterbeleid. Met het oog op de formele Planologische Kern Beslissing kunnen eventuele onjuiste aannamen voortijdig aan het licht treden en kan worden voorkomen dat deze in het wettelijk instrumentarium sluipen.

Inkopper voor integraal denken en doen

Met het inzetten van de Overdiepse polder als ruimte voor de rivier, als de omstandigheden daar om vragen, dient zich nog een inkopper aan voor het in praktijk brengen van integraal beheer. De aanleiding hiervoor ligt in de bouw van een nieuwe keersluis in het Heusdensch Kanaal. Als deze sluis wordt dichtgezet om hoogwater in de Afgedamde Maas te voorkomen, leidt dat tot een geringe peilverhoging (1,7 cm) van de Bergsche Maas. Om dit -conform de wettelijke verplichting- te compenseren zijn door de betrokken waterschappen plannen uitgewerkt voor het graven van twee hoogwatergeulen (nevengeulen) in de uiterwaarden langs de Bergsche Maas. De geraamde kosten hiervan bedragen 11,5 miljoen euro. Vanwege deze relatief hoge kosten en de resultaten van de verkenning in het kader van het spiegelproject hebben Provincie Noord-Brabant en Provincie Gelderland onlangs besloten te onderzoeken of de plicht tot rivierbedcompensatie te combineren is met meervoudig ruimtegebruik van de Overdiepse polder. Als dat zo is, kan mogelijk worden afgezien van de aanleg van beide geulen. In overleg met de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat (Melanie Schultz van Haegen) is aanleg van de hoogwatergeulen uitgesteld, in afwachting van resultaten van dit onderzoek.

Vrijwel zeker geen spijt achteraf

Thans acceptatie van maatschappelijke opgave

In Nederland is op vele terreinen sprake van een aanzienlijke kloof tussen beleid en uitvoering. De Rekenkamer ziet een belangrijke oorzaak in de overwaardering van beleidsvorming en de onderwaardering van uitvoering. De kloof geldt beslist ook voor het op ruimtelijke leest geschoeide waterbeleid. Willen we binnen een voor burgers aansprekende termijn (2004/2005) kunnen tonen wat de immense opgave met water voor een delta als Nederland in de praktijk betekent, moeten overheden niet uitsluitend blijven hangen in over elkaar rollende studies en beleidsvorming. De wateropgave is immers niet alleen een technische maar veeleer een maatschappelijke opgave. Blijven rekenen en tekenen totdat alles voorafgaande aan uitvoering bekend is, kost veel tijd en gaat voorbij aan het ontstane momentum om werk te maken van duurzaam waterbeheer.

Het stapelen van rapporten laat direct betrokkenen (te) lang in onzekerheid en dat doet het toch al uiterst broze vertrouwen in de overheid verder afbrokkelen. 'Wat wil die overheid nou?', is een nu al regelmatig te beluisteren kreet tijdens werksessies. Anders dan voor de meeste zoekgebieden langs de grote rivieren, is voor de Overdiepse polder thans al zoveel bekend dat uitvoering van de terpen- of de midden variant met grote zekerheid later geen spijt oplevert. Verder studeren totdat op papier uiteindelijk een 100% (schijn)zekerheid in beeld is, zorgt waarschijnlijk voor meer technische zekerheid en vrijwel zeker voor aanzienlijke verhoging van maatschappelijke weerstand. Bewoners en ondernemers van de polder zijn thans onder voorwaarden bereid tot medewerking aan een majeure opgave, maar die bereidheid is geen technisch maar een maatschappelijk gegeven dat aan verandering onderhevig is.

Gunstige kosteneffectiviteit

De kosten van uitvoering zijn zowel geraamd in het kader van het spiegelproject als in het kader van het landelijke programma 'Ruimte voor de Rivier'. Het spiegelproject komt uit op lagere kosten, onder meer door er van uit te gaan dat het mogelijk is werk met werk te combineren en dat onvoorziene kosten niet meer dan 20% bedragen in plaats van de voor het landelijke programma geldende 30%. Verder is ook een aantal kostenposten lager ingeschat.

Voor de terpen variant zijn de aanlegkosten in het kader van 'Ruimte voor de Rivier' geraamd op 130 miljoen; de totale kosten zijn geraamd op 150 miljoen (zie tabel). Voor de midden variant gaat het om aanlegkosten van 125 miljoen; hiervoor zijn de totale kosten geraamd op 153 miljoen (zie tabel). In het kader van het spiegelproject zijn de aanlegkosten voor de terpen variant geraamd op 91 miljoen en voor de midden variant op 69 miljoen.

In de tabel is een vergelijking gemaakt tussen de mogelijke maatregelen langs de Bergsche Maas en de Amer, die in het programma 'Ruimte voor de Rivier' zijn uitgewerkt. De mogelijke maatregelen zijn in volgorde van kosteneffectiviteit geplaatst (op nummer 1 de hoogste, op nummer 19 de laagste). De kosteneffectiviteit is uitgedrukt in het aantal vierkante meters waarover waterstandsverlaging wordt gerealiseerd, gedeeld door de totale kosten. Uit de tabel blijkt dat de kosteneffectiviteit van zowel de terpen variant als de midden variant relatief gunstig is, vrijwel onafhankelijk van de gehanteerde kostenraming. De varianten worden qua kosteneffectiviteit slechts voorgedaan door maatregelen gericht op het verdiepen van het zomerbed van Bergsche Maas (en Amer). Concreet gaat het om het uitbaggeren van één of beide rivieren. Het is zeer waarschijnlijk dat deze maatregelen geen duurzaam effect sorteren, gezien de continue aanvoer van sediment (slib) uit bovenstroomse gebieden. Bovendien past verdieping van het zomerbed niet in het streven naar ruimtelijke in plaats van technische maatregelen.

Een belangrijke conclusie is dan ook dat de beide varianten uit het spiegelproject voor de korte termijn als gunstig naar voren treden en dat het inzetten van de Overdiepse polder voor de lange termijn de meest kosteneffectieve ruimtelijke maatregel is. Argumenten om voorbij te gaan aan de mogelijkheden van de Overdiepse polder kunnen dus (ook) niet worden gevonden op het vlak van de kosten in verhouding tot de maatschappelijke baten. Dit staat evenwel los van de feitelijke financiering.

Mogelijke maatregelen ter hoogte van de Bergsche Maas in volgorde van kosteneffectiviteit

	Kosten in miljoen €	Waterstandsverlaging in cm	Kosteneffectiviteit in aantal m ³ waterstandsverlaging per miljoen €
1 Verdiepen zomerbed Bergsche Maas	86	38	149
2 Verdiepen zomerbed Bergsche Maas en Amer	146	41	99
3 Terpen variant spiegelproject*	91	30	88
4 Midden variant spiegelproject*	69	20	72
5 Overdiepse polder voor landbouw (inhoudelijk = 3)	150	30	53
6 Verbreden zomerbed buitendijks Maas	339	47	35
7 Overdiepse polder gehalveerd (inhoudelijk = 4)	153	20	33
8 Aanleggen groene rivier Land van Heusden en Altena	685	69	29
9 Overdiepse polder voor (natte) natuur	282	31	27
10 Verdiepen zomerbed Amer	60	4	25
11 Aanleggen overlaatgebieden zuidoever	301	12	22
12 Verleggen dijk noordoever	191	16	19
13 Behoedzaam vergraven winterbed buitendijks Maas	274	21	15
14 Verleggen dijk zuidoever	303	18	15
15 Inzetten Oude Maasje aan zuidoever	200	7	9
16 Verlengen Keizersveer zuid- en noordoever	412	11	8
17 Inzetten Gat van de Ham	139	2	5
18 Verlengen Keizersveer zuidoever	318	2	1
19 Verlagen kaden Biesbosch	10	0	0

Informatie in deze tabel behoudens * is ontleend aan de zogeheten Blokkendoos (versie 1.09 mei 2003). Voor de kostenraming is uitgegaan van de systematiek Projecten Ramingen Infrastructuur (PRI) gericht op de totale kosten. Hierin zijn ook de kosten van schadevergoeding begrepen, alsook beheer en onderhoud uitgaande van een levensduur van vijftig jaar.

* Ramingen zijn gebaseerd op uitgangspunten en aannamen voor de Overdiepse polder binnen het spiegelproject en hebben uitsluitend betrekking op aanlegkosten.

Advies van bewoners aan de verantwoor- delijke bestuurders

Start planstudie voor terpen variant

Vanuit de context van de (toekomstige) wateropgave in het rivierengebied en op grond van de veronderstelling dat de Overdiepse polder als voorbeeld dient van een betrouwbare en op kosteneffectiviteit en uitvoering gerichte overheid, geldt als advies om nog in 2003 te starten met de planstudie voor de terpen variant. Deze variant heeft de uitdrukkelijke voorkeur van de bewoners vanwege het definitieve, robuuste en kosteneffectieve karakter van deze oplossing, de versterking van de landschappelijke en mogelijk cultuurhistorische kwaliteit en bovenal van de sociale cohesie binnen de polder. De midden variant, die leidt tot opdeling van polder en percelen, differentiatie in grondprijzen, noodzaak van kavelruil en het ontstaan van 'blijvers' en 'wijkers' roept vrijwel zeker ernstige spanningen op. Een snelle start van de planstudie loopt weliswaar (ver) vooruit op het formele traject van de PKB Ruimte voor de Rivier, maar leidt later vrijwel zeker niet tot spijt.

Vasthouden van participatie

Ter voorbereiding van de planstudie moet een plan van aanpak worden opgesteld, zoals dat ook is gebeurd ter voorbereiding van de verkenning in het kader van het spiegelproject Overdiepse polder. Het spreekt voor zich dat bewoners en ondernemers van de polder ook bij het vervolg een belangrijke rol willen spelen.

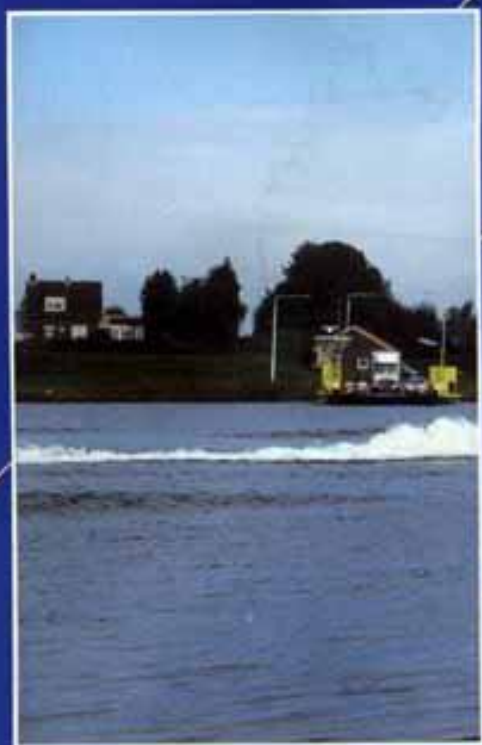
Het gaat immers om ontwerpen van hun toekomstige leefomgeving en om maatwerk-oplossingen voor individuele bewoners. Bij dit laatste valt te denken aan een nieuwe woning met bedrijf op een terp, een woning met bedrijf buiten de polder of geld. De nog te ontwerpen regelingen tussen overheid en bewoners zullen moeten resulteren in een evenwicht tussen 'vrijwillige blijvers' (de terpen bieden ruimte voor circa tien woningen met bedrijven) en 'vrijwillige wijkers'.

Participerende organisaties

- Gebiedscommissie Wijde Biesbosch
- Gemeente Waalwijk
- Habiforum
- Hoogheemraadschap van West-Brabant
- Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
- Ministerie van Verkeer en Waterstaat
- Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer
- Projectorganisatie Ruimte voor de Rivier Bureau Benedenrivieren
- Provincie Noord-Brabant
- Stuurgroep Benedenrivieren
- Vereniging Belangengroep Overdiepse polder
- Waterschap De Dongestroom

*Liever gaat het onze deur voorbij,
maar als het vroeg of laat dan toch moet,
dan snel een besluit en in één keer goed aanpakken.
Dan kunnen wij tenminste weer verder.*

Reflectie op het proces

Bestuurlijke moed voor onorthodox avontuur

Dit spiegelproject is een initiatief van vier actoren. Allereerst de bewoners en de ondernemers van de Overdiepse polder, die vooruitlopend op plannen van overheden om water in te passen, zelf het inrichtingsplan 'Overdiep ... retentie?' hebben opgesteld. Verder de Bezinningsgroep Water, die onder voorzitterschap van Neelie Kroes zocht naar enkele locaties waar het nieuwe vooralsnog papieren waterbeheer concreet zou kunnen worden gemaakt. Habiforum ontwikkelde parallel hieraan interesse in enkele praktijkcases (later spiegelprojecten genoemd), waar via doen zou kunnen worden geleerd van het proces dat nodig is om tot uitvoering te komen. Tot slot heeft de Stuurgroep Benedenrivieren, waarin onder meer Provincie Noord-Brabant en het Ministerie van Verkeer en Waterstaat op bestuurlijk niveau zijn vertegenwoordigd, de 'license to operate' gegeven voor het spiegelproject. Hiermee hebben de verantwoordelijke bestuurders groen licht gegeven voor een onorthodox avontuur, met bewoners en ondernemers in een hoofdrol.

Persoonlijke verbintenissen

Het onderzoek voor de verkenning is uitgevoerd door een klein projectteam, dat intensief met de voorzitter van de Vereniging Belangengroep Overdiepse polder (Sjaak Broekmans) en de andere bewoners heeft samengewerkt. De inbreng van actuele technische kennis door de projectorganisatie Ruimte voor de Rivier (Bureau Benedenrivieren, René Bol) was voor het onderzoek cruciaal. De begeleiding van de verkenning was in handen van een kerngroep onder voorzitterschap van Provincie Noord-Brabant (Ben van den Reek). De voorzitter van de kerngroep was de schakel naar de Stuurgroep Benedenrivieren. Provincie Noord-Brabant heeft invulling gegeven aan uiteenlopende rollen: actief meedenker met het projectteam, voorzitter van het 'ambtelijk' proces en voorzitter van de Stuurgroep Benedenrivieren (die de betrokken ministeries adviseert met het oog op een formeel besluit over het vervolg van de verkenning, al dan niet in de vorm van een planstudie). Tevens is door Provincie Noord-Brabant via de kerngroep de verbinding gelegd met de Gebiedscommissie Wijde Biesbosch, die in deze regio het proces van revitalisering vorm geeft. De verantwoordelijke portefeuillehouders (Jan Boelhouwer en later Lambert Verheijen) zijn een persoonlijke verbintenis aangegaan met het project, iets dat op cruciale momenten essentieel was voor het bereikte resultaat.

Best denkbare resultaat

Habiforum heeft vanuit een excentrische positie en zonder enig belang in de Overdiepse polder zelf, de rol gespeeld van innovatief regisseur. Dit in soepel samenspel met en in aanvulling op het werk van Provincie Noord-Brabant, als de formele regisseur van ruimtelijke ontwikkelingen op regionale schaal. Habiforum heeft gewerkt als betrokken buitenstaander en heeft gepoogd uit het proces te halen wat er in zat, opdat het resultaat vanuit maatschappelijk perspectief het best denkbare is.

Colofon

Informatie

Habiforum
Postbus 420
2800 AK Gouda
T 0182-540655
F 0182-540656
E info@habiforum.nl
I www.habiforum.nl

Auteurs

Peter van Rooy
(projectregisseur
Habiforum, Gouda)

Roel Slootweg
(projectleider, SevS,
Oegstgeest)

Bijdragen aan het onderzoek

René Bol
(Bureau Benedenrivieren,
Rotterdam)

Ad van Dortmont
(Accanto, Utrecht)

Jan Hoevenaars
(ANA, Gilze)

Twan Tiebosch
(Accanto, Utrecht)

Vormgeving en druk
Van Norden bv, Gouda

Fotografie

Provincie Noord Brabant
(luchtfoto)

Peter van Rooy
Roel Slootweg
Wim Wagemakers
(groepsfoto bewoners)

Kaartmateriaal

Topografische Dienst
Emmen

Oplage
2000

Uitgave
September 2003

Habiforum is in 1999 door publieke en private partijen in het leven geroepen om meervoudig ruimtegebruik in de praktijk te brengen. Het is een onafhankelijk netwerk dat is geïnitieerd door de Ministeries van EZ, LNV, OCenW, VenW en VROM. Habiforum is in 2001 van start gegaan met spiegelprojecten voor water en ruimte. Het zijn praktijkprojecten, die samen met verantwoordelijke overheden en direct belanghebbende partijen op vrijwillige basis worden uitgevoerd. Spiegelprojecten werken niet vanuit macht maar vanuit kracht. Beoogd resultaat zijn enkele spraakmakende voorbeelden van toekomstgericht jongleren met water, waarmee Nederland zich internationaal weer op de kaart zet als innovatief waterland met 21ste eeuwse deltawerkjes.

De onderhavige verkenning is gefinancierd door de projectorganisatie 'Ruimte voor de Rivier' (60%), Habiforum (30%) en Accanto (10%).

De fasering van een spiegelproject is als volgt:

- 1 Initiatief
- 2 Besluitvorming over vervolg
- 3 Verkenning
- 4 Besluitvorming over vervolg
- 5 Planstudie
- 6 Besluitvorming over vervolg
- 7 Wettelijke procedures
- 8 Uitvoering

